

Η δική μου εισήγηση, όπως έχετε δει και από το τίτλο που υπάρχει στο πρόγραμμα, έχει σχέση με τα δρώμενα στο μέτωπο του δημόσιου λόγου για τους τσιγγάνους. Διότι, όπως καταλαβαίνετε, υπάρχουν πολλά «μέτωπα», εκτός από τις εντάσεις όσων δρουν μ'αυτόν τον τρόπο που δρουν γύρω από τους τσιγγάνους στην Ελλάδα αλλά και σε άλλες χώρες. Ταυτόχρονα υπάρχει και λόγος, ο οποίος παράγεται με συστηματικό τρόπο και ο οποίος αφορά συγκεκριμένη ομάδα. Έχει ενδιαφέρον κατά την άποψή μου να δει κανείς ποιός μιλάει για τους τσιγγάνους με ποιόν τρόπο, τι περιέχει ο λόγος τους τι θεωρεί αυτός που μιλάει για τους τσιγγάνους, τι ισχυρίζεται ότι έχει ανακαλύψει για την ομάδα αυτή, με ποια χαρακτηριστικά την πιστώνει.

Πέρα από τα διαπιστωτικά, νομίζω ότι έχει ενδιαφέρον να αναζητήσει κανείς το ερμηνευτικό πλαίσιο, για να μπορέσει κάποιος να δώσει απαντήσεις σε ερωτήματα του τύπου: «για ποιο λόγο ο δείνα μιλά για τον συγκεκριμένο τρόπο», και με λίγα λόγια να δει τα κίνητρα των ομιλητών, οι οποίοι παράγουν λόγο για τους τσιγγάνους.

Καταρχήν θα συμφωνήσουμε ότι το πρόγραμμα, στο οποίο έχουμε συνυπάρξει πολύ καιρό και στο οποίο θα συμπορευόμαστε από εδώ και στο εξής και για μερικά χρόνια ακόμη, κινείται σε ένα επίπεδο επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής. Δεν είναι δηλαδή πρωτοβουλία του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, ούτε ατομική πρωτοβουλία δική μου, ούτε του κ. Παπακωνσταντίνου, ούτε και κάποιου συνεργάτη του προγράμματος. Αυτό το τονίζω ιδιαίτερα και σε όσους απευθυνόμαστε, και κυρίως σε επίπεδο τοπικό, αποφεύγουμε να πούμε ότι είναι Πρόγραμμα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, αφού τα Πανεπιστήμια δεν έχουν και μεγάλη υπόληψη στο χώρο της διοίκησης και λέμε βεβαίως την αλήθεια, ότι δηλαδή είναι ένα πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας, αν και ούτε το Υπουργείο Παιδείας δεν έχει ούτε και αυτό υπόληψη στο χώρο της διοίκησης...Ωστόσο θεωρώ ότι έχει μεγαλύτερη από εκείνη των Πανεπιστημίων, δεδομένου ότι η διοίκηση έχει και κάποιες ελεγκτικές αρμοδιότητες, τις οποίες ποτέ δεν ασκεί βέβαια, αλλά τις έχει. Ή μάλλον, για να μην είμαι απόλυτος, ασκεί αλλά στο ελάχιστο και πολύ διακριτικά. Θα μπορούσε πάντως να ασκήσει κάποιες αρμοδιότητες νουθεσίας περισσότερο, παρά ακυρώσεων στους φορείς της εκπαιδευτικής αρμοδιότητας.

Άρα ας περιορίσουμε την ανάλυσή μας εδώ στον ελλαδικό χώρο, στην ελληνική επικράτεια. Εδώ και πάνω από δύο δεκαετίες τουλάχιστον αρχίζει να

παράγεται συστηματικός λόγος, όχι επιστημονικός και έγκυρος αλλά συστηματικός, όχι σποραδικός όπως παλαιότερα, αλλά ένας διαρκής λόγος όσον αφορά σ' αυτό που οι αρθρογράφοι ονομάζουν «τσιγγάνοι». Πού ακριβώς αναφέρονται δεν είμαι σίγουρος, αλλά προφανώς στην κοινωνία μας υπάρχουν ομάδες πληθυσμιακές, ορατές κυρίως μέσω της γενικής τους θέσης. Δηλαδή, η κοινωνική τους ορατότητα έχει σχέση με την κοινωνική τους θέση και λιγότερο με άλλα χαρακτηριστικά, τα οποία είναι δευτερεύοντα και δε θα μπορούσε ποτέ κανείς με βάση αυτά να οριοθετήσει τη συγκεκριμένη ομάδα. Η κοινωνική θέση των ατόμων κυρίως και η περιθωριοποίηση αυτής της θέσης είναι ο βασικός παράγοντας της κοινωνικής ορατότητας αυτής της ομάδας. (Μιλώ σε ενικό για την λέξη «ομάδα» αντί στον πληθυντικό, δηλαδή «ομάδες», που μπορεί να είναι πολύ διαφορετικές κατά τα άλλα μεταξύ τους).

Η παραγωγή λόγου δίνει υπόσταση σε μια ενιαία ομάδα και «πιστώνουν» την ομάδα με κοινότητες, κοινότητα δηλαδή καταγωγής ώστε να είναι αποδεκτή, αρκεί να αναφέρω τι λέει ο Wimvillage, ένας από τους καλύτερους μελετητές του φαινομένου των κοινωνικών ομάδων αυτού του τύπου. Στο τελευταίο του βιβλίο που έχω διαβάσει για τους τσιγγάνους κάνει λόγο για μια πρωτοβουλία των τσιγγάνων της Γιουγκοσλαβίας να αποστασιοποιηθούν από τους υπόλοιπους τσιγγάνους, να διεκδικήσουν Αιγυπτιακή ταυτότητα και να αντικρούσουν το μύθο περί ειδικής ταυτότητας, για να διαφοροποιηθούν από κάποιες άλλες ομάδες τσιγγάνων της ίδιας χώρας, που είχαν περιπέσει σε δυσμένεια και κινδύνευαν λόγω εσωτερικών συγκρούσεων. Είχε αναπτυχθεί μετά από αυτό μια δραστηριότητα της Αιγυπτιακής πρεσβείας στην Γιουγκοσλαβία, η οποία όντως ανακάλυψε αιγυπτιακές ρίζες εκεί και έκανε ντοκιμαντέρ, μέσω των οποίων φαινόταν η συνέχεια των Αιγυπτίων που ήταν στη βαλκανική χερσόνησο και των υπολειμμάτων των Αιγυπτίων, δηλαδή των τσιγγάνων της Γιουγκοσλαβίας, που διεκδικούσαν αιγυπτιακή ταυτότητα. Έτσι, δημιουργήθηκε ένας μικρός εθνοποιητικός λόγος για την παραγωγή εθνοτικής ταυτότητας στη συγκεκριμένη ομάδα, η οποία επιχειρούσε να οριοθετήσει τον εαυτό της με ένα διαφορετικό τρόπο από ό,τι οι υπόλοιπες ομάδες στην περιοχή.

Από την άλλη πλευρά μερικοί θα πουν ότι όλα αυτά δεν ενδιαφέρουν και τόσο πολύ, αλλά αυτό που έχει σημασία είναι το πώς θα πάνε τα παιδιά στο σχολείο και το πώς θα έχουν καλύτερες επιδόσεις. Η θεωρία και η γνώση, υποστηρίζουν πολλοί, δε χρειάζεται σ' αυτά τα θέματα. Κατά την άποψή μου είναι ζωτικής σημασίας αυτά τα θέματα τα οποία συζητάμε, διότι ο λόγος περί τσιγγάνων κυκλοφορεί στην κοινωνία,

δε μένει στις επικεφαλίδες, αλλά διαχέεται. Και νομίζω ότι συνδέεται άμεσα με τις δυνατότητες που έχει κανείς να πετύχει το άλφα ή το βήτα μέτρο και με το εάν στο νου των εκπαιδευτικών και των συμβουλευτικών στελεχών της εκπαίδευσης και του μηχανισμού διοίκησης της εκπαίδευσης αλλά και των Υπουργών και των άλλων των στελεχών του Υπουργείου Παιδείας και των φορέων χάραξης της εκπαιδευτικής πολιτικής κυκλοφορούν τέτοιες ιδέες.

Με λίγα λόγια, εάν δεχθούμε ότι το πρόγραμμα κινείται μέσα σ'ένα πλαίσιο εκπαιδευτικής πολιτικής, το οποίο οριοθετείται με ένα συγκεκριμένο τρόπο, τότε τα θέματα αυτά είναι ζωτικής σημασίας. Είναι το ιδεολογικό και επιστημονικό υπόστρωμα πάνω στο στηρίζεται η εκπαιδευτική πολιτική. Κάνουμε απλά κάτι για να λέμε ότι γίνεται κάτι για μια ομάδα; Έχουμε αποφασίσει ότι αυτή η ομάδα είναι μια εθνοτική ομάδα, που χρειάζεται επίσημη αναγνώριση ως μειονοτική ομάδα και συνεπώς χρειάζεται διαφορετικά βιβλία, διαφορετικές βιβλιοθήκες, διαφορετικούς χειρισμούς στο πλαίσιο μιας παράλληλης εκπαιδευτικής κοινωνίας, η οποία έχει νόημα στο πλαίσιο μίας παράλληλης γενικότερης παρουσίας αυτής της ομάδας;

Βλέπετε ότι η εκπαιδευτική πολιτική για μια συγκεκριμένη ομάδα, για ένα συγκεκριμένο υποσύνολο ενός μαθητικού πληθυσμού δεν είναι υπόθεση απλή. Και ούτως ή άλλως υπάρχουν πίσω από οποιαδήποτε εκπαιδευτική πολιτική κάποιες ομολογημένες ή όχι παραδοχές γύρω από το τι συγκροτεί τελικά αυτή την ομάδα και το τι είναι αυτή η ομάδα, τι χρειάζεται να πάρει ως εκπαίδευση και ποια βήματα πρέπει να γίνουν, για να αποκτήσει αυτό που δικαιούται και πρέπει να αποκτήσει.

Με αυτή λοιπόν την έννοια θέλω να πω ότι δεν είναι καθόλου άχρηστη αυτή η ανάλυση του λόγου που παράγεται για τους τσιγγάνους στην Ελλάδα, καθώς και οι εκπαιδευτικοί και εμείς οι συνεργάτες του προγράμματος και τα διοικητικά στελέχη της εκπαίδευσης, γονείς, παράγοντες που παρεμβαίνουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στην επίλυση των προβλημάτων, δήμαρχοι, νομάρχες, μικροδιανοσούμενοι της περιοχής, έχουν λόγο για το τι πρέπει να γίνει, για το αν αυτό που γίνεται είναι ορθό ή όχι; επίσης, Υπουργοί της κυβέρνησης, κάποια στελέχη, όλοι αυτοί ενδέχεται να είναι αναγνώστες, δηλαδή «δοχεία», στα οποία εισρέει αυτός ο λόγος περί τσιγγάνων και ο λόγος αυτός συνεχώς διαμορφώνει τη θεωρία τους, την αντίληψή τους για τη συγκεκριμένη ομάδα, για την οποία μιλάμε απόψε.

Πέραν τούτου εδώ και είκοσι χρόνια, εκτός από εμάς που ασχολούμαστε με την εκπαίδευση των παιδιών με τρόπο, που εν πάση περιπτώσει είναι αποσπασματικός, με την έννοια ότι το Υπουργείο Παιδείας αποφάσισε μέχρι

τουλάχιστον τον Ιούνιο 2004 να έχει αυτά τα ξεχωριστά Προγράμματα, που λίγο πολύ είναι πολέμια του ίδιου θέματος, δηλαδή της υποβαθμισμένης εκπαίδευσης σε ορισμένες ομάδες και της προσπάθειας να εισαγάγουν πολιτισμικά στοιχεία, που μέχρι τώρα για ορισμένους λόγους αποκλείονταν ή δεν έχουν γίνει αντιληπτά.

Αλλά, το γεγονός ότι είναι τρία αυτά τα Προγράμματα δηλαδή μουσουλμάνοι, τσιγγάνοι και παλιννοστούντες–αλλοδαποί μπορεί να δημιουργήσει την ψευδαίσθηση ότι το Υπουργείο Παιδείας είναι προσανατολισμένο σε ειδικές εκπαιδευτικές πολιτικές ξεχωριστές για την κάθε ομάδα. Αυτή πράγματι είναι μια παγίδα να θεωρήσει δηλαδή κανείς ότι η επίσημη εκπαιδευτική πολιτική καθορίζεται με βάση την ομάδα, σαν να μπορούσε να κάνει κανείς εκπαιδευτική πολιτική με βάση το επάγγελμα των γονέων και με βάση κάποιες άλλες παραμέτρους. Αυτό βέβαια δεν ισχύει, αλλά ούτε και το σύνταγμα επιτρέπει κάτι τέτοιο στην Ελλάδα ούτε και θα επιτρεπόταν να κάνουμε διαμερισματοποιημένη εκπαιδευτική πολιτική. Το ΠΙΟΔΕ δε σκέφτεται κανένα τέτοιο ενδεχόμενο και, όταν βλέπει ότι αυτό συμβαίνει, έχει σοβαρές ενστάσεις σε τέτοιες εκπαιδευτικές πολιτικές, οι οποίες για διάφορους λόγους με πρωτοβουλιακές αναφορές ορισμένων βασισμένες πάντα στην υπόθεση ότι το μείζον είναι η ενίσχυση της ειδικής ταυτότητας που έχει κάποιος και ότι αυτή η ταυτότητα θα πρέπει να ενθαρρυνθεί μέσω ειδικών μέτρων και ειδικών μειονοτικών σχολείων, σχολείων διεύρυνσης, κοινοτικής επιρροής, αναγνώρισης επίσημων γλωσσών κτλ.

Φεύγοντας από εδώ για το σπίτι μου χτες το μεσημέρι άκουσα πως ο πρωθυπουργός της Τουρκίας είπε ότι στην Κύπρο υπάρχουν δύο κράτη, δύο γλώσσες, δύο θρησκείες και δύο εθνότητες. Αν ακολουθούσαμε τη σκέψη του Τούρκου πρωθυπουργού, θα μπορούσαμε και στη Θράκη να έχουμε δύο κράτη. Θέλω να πω ότι δεν είναι και τόσο απλά τα πράγματα, για τα οποία συζητάμε, και έχει ενδιαφέρον να δούμε πώς παράγεται αυτός ο λόγος.

Οι Έλληνες πολίτες αυτοπροσδιορίζονται ως «τσιγγάνοι» και κατά κανόνα παρουσιάζονται σαν η ομάδα αυτή να αποτελούσε ένα ξεχωριστό λαό, διαφορετικό από το συστατικό λαό του εθνικού κράτους στην επικράτεια του οποίου ζει και η συγκεκριμένη πληθιασμιακή ομάδα. Ο ομιλητής και ο παραγωγός αυτού του λόγου προσπαθεί να συγκροτήσει ένα συλλογικό υποκείμενο με κοινά χαρακτηριστικά, όπως καταγωγή, πεποιθήσεις, γλώσσα και άλλα. Θα πρέπει να πούμε ότι αυτός ο λόγος υπήρχε πριν ξεκινήσει το Πρόγραμμα και το Πρόγραμμα τον βρίσκει συνεχώς μπροστά του με τη μια ή την άλλη μορφή. Ο λόγος αυτός αντιμετωπίζει, κατά την

άποψή μου, εγγενείς δυσχέρειες σε ό,τι αφορά την επιστημονική του συγκρότηση. Είναι λόγος επιστημονικά επιλήψιμος και στο βαθμό που σας ενδιαφέρει αυτός ο λόγος πρέπει να πληρεί τις επιστημονικές προδιαγραφές και να είναι στοιχειωδώς έγκυρος. Αισθάνομαι την υποχρέωση να επισημάνω τις βασικές αδυναμίες αυτού του λόγου και τα ορατά του αδιέξοδα.

Για παράδειγμα, ας κοιτάξει κανείς τις «λύσεις», στις οποίες έχουν οδηγηθεί οι παραγωγοί αυτού του λόγου. Έτυχε να ακούσω με έντονο και συστηματικό τρόπο αυτό το λόγο περί μειονοτήτων στην Ελλάδα σε ένα πρόσφατο συνέδριο που οργανώθηκε στην Αθήνα και στο οποίο συμμετείχα και εγώ, όπου διάφοροι, κυρίως νεότεροι ομιλητές, αναφερόμενοι και στους τσιγγάνους παρήγαγαν ένα κοινωνικό υποκείμενο, το οποίο έτσι όπως παρουσιάστηκε στην αίθουσα είναι εντελώς ξένο προς αυτό που γνωρίζω τουλάχιστον πέντε χρόνια στην πράξη.

Οι «λύσεις» λοιπόν σ'αυτά τα αδιέξοδα μας δείχνουν και τις αβαρίες που κάνουν οι ομιλητές, προκειμένου να συγκροτήσουν αυτό το ενιαίο υποκείμενο «τσιγγάνοι». Οι «λύσεις» είναι οι εξής. Υπάρχει μια πρώτη λύση με αβαρία προς τη μεριά της κοινωνικής πραγματικότητας. Η δεύτερη με αβαρία προς το εννοιολογικό οικοδόμημα του ομιλητή, δηλαδή προς αυτό που ο ομιλητής έχει στο νου του και η τρίτη «λύση» είναι αυτή που παράγει αβαρίες στη σχέση θεωρίας και κοινωνικής πραγματικότητας.

Ας εξετάσουμε την πρώτη περίπτωση και εδώ πρέπει να τονίσουμε ότι, όσοι μιλάνε για τους τσιγγάνους, συνήθως εξαφανίζουν από το προσκήνιο τις περιπτώσεις εκείνες που δεν συνηγορούν υπέρ μιας μειονοτικής συνείδησης. Συγκεκριμένα εξαφανίζουν από το προσκήνιο τους μη ορατούς τσιγγάνους, τα άτομα εκείνα που, καθώς δε βρίσκονται πια στο κοινωνικό περιθώριο, δεν μπορεί κανείς να τα δακτυλοδείξει με ένα συγκεκριμένο άκομπο τρόπο. «Εξαφανίζουν» δηλαδή τα άτομα που έχουν ενταχθεί πια στην κοινωνία και που έχουν κατακτήσει τον κυρίαρχο κώδικα, τον οποίο μέσω του σχολείου κατακτούμε οι περισσότεροι. Να ειπωθεί βέβαια ότι οι περισσότεροι κατέχουμε και δευτερεύοντες κώδικες, τους οποίους και ενεργοποιούμε στην καθημερινή μας επικοινωνία, όμως το σχολείο είναι αυτό που μας βοηθά στο να αποκτήσουμε τον κυρίαρχο και κοινό αυτόν κώδικα.

Η πρώτη «λύση» συνεπώς έχει να κάνει με την «εξαφάνιση» εκείνων των ανθρώπων που έχουν καταφέρει να αποστασιοποιηθούν από το περιβάλλον προέλευσης γλωσσικά, κοινωνικά, επαγγελματικά και κατά άλλους τρόπους. Αυτά τα άτομα δεν υπάρχουν για τους τσιγγανολόγους συνήθως. Γι'αυτό, αν κανείς

αναζητήσει σε παλαιότερα κείμενα τους τσιγγάνους, θα δει ότι ως «τσιγγάνοι» αναφέρονται οι άνθρωποι οι αναφομοίωτοι, αυτοί που μένουν πάντα στο περιθώριο, έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τα οποία περιέγραψαν οι πρώτοι τσιγγανολόγοι της Ευρώπης. Αυτοί είναι όσοι φαντάζονται τη συγκεκριμένη ομάδα ενιαία και η οποία ζει διασπαρμένη σε όλο τον κόσμο ως τμήμα ενός ενιαίου λαού με έναν ενιαίο χαρακτήρα, ο οποίος προφανώς μένει αναλλοίωτος ανά τους αιώνες. Με λίγα λόγια είναι αυτοί που αντιλαμβάνονται τους τσιγγάνους ως έθνος με την κλασική έννοια του όρου, καθώς το έθνος δεν αλλάζει χαρακτήρα. Και αυτό σημαίνει ότι οι τσιγγάνοι δεν αποκτούν άλλες ιδιότητες, που να ταιριάζουν στον ενιαίο κάθε φορά και κυρίαρχο κώδικα της κοινωνίας στην οποία είναι ενταγμένοι.

Πάντως, όταν δεν συμβαίνουν τα παραπάνω, το κομμάτι που είναι πλέον ενταγμένο στην κοινωνία καταγγέλλεται ως αφομοιωμένο, το οποίο έχει απαρνηθεί την τσιγγάνικη ταυτότητα. Τέτοιες καταγγελίες μπορείτε να βρείτε κατά καιρούς σε τέτοιους ακραίους εκφραστές εθνοτικών αντιλήψεων. Καταγγέλλεται ο κύριος Λάμπρου και άλλοι για «φενακισμένη» συνείδηση, την οποία έχουν και η οποία είναι ελληνική και όχι τσιγγάνικη. Μάλιστα, όταν γίνονται τέτοιου είδους καταγγελίες υπάρχει ταυτόχρονα μια ερμηνεία και αυτή είναι ότι αυτοί οι άνθρωποι αμείβονται από το κράτος, για να κρύψουν την συνείδηση τους και να μη βγει προς τα έξω αυτή η τσιγγάνικη ταυτότητα.

Στη δεύτερη «λύση» οι τσιγγάνοι χαρακτηρίζονται ταυτόχρονα μέσα από μια γκάμα περιγραφικών λεπτομερειών, οι οποίες ξεκινούν από την έκφραση «ομάδες με πολιτιστικές ιδιαιτερότητες», για να φτάσουν μέσω των εκφράσεων « γλωσσική μειονότητα» και «πολιτισμική μειονότητα» και καταλήγοντας στο «μειονότητα» και από αυτό στο τελευταίο σκέλος που είναι «εθνοτική μειονότητα» ή «τσιγγάνικη εθνότητα». Μια τέτοια αντιπαράθεση ζήσαμε προχτές σε ένα σεμινάριο με εκπροσώπους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι εστάλησαν για επιμόρφωση. Είχαμε μια δυνατότητα να συγκρίνουμε διαφορετικές αντιλήψεις.

Η τρίτη «λύση», η οποία είναι και η πιο χαοτική ανάμεσα στις άλλες δεν καταφέρνει να συνταιριάξει το εννοιολογικό οικοδόμημα με την κοινωνική πραγματικότητα: όμως ταυτόχρονα δεν ενοχλείται από αυτή την αναντιστοιχία. Δηλαδή, εδώ επιτρέπεται να γίνει λόγος για «μειονότητα» ερήμην της αυτοπροσδιοριστικής διάστασης, που δίνουν τα ίδια τα υποκείμενα κάθε φορά στην παρουσία τους. Συγκεκριμένα, ενώ κάποιος λέει ότι δεν είναι μειονότητα, ο

διανοούμενος που ανήκει σε κάποια φιλομειονοτική οργάνωση υποστηρίζει το ακριβώς αντίθετο.

Έτσι, όπως καταλαβαίνετε, έχουμε κατά κάποιον τρόπο μια φαντασική κοινότητα των τσιγγανολόγων. Υπάρχει αυτή η κοινότητα τελικά; Πάντως αυτή η κοινότητα υπάρχει ως μια πραγματικότητα στο μυαλό των ομιλητών. Και εμάς μας ενδιαφέρει αυτή η φαντασική πραγματικότητα, διότι υπάρχει κατά συνέπεια και στους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι υιοθετούν τέτοιες αντιλήψεις. Και τότε έχουμε και εμείς δυσκολίες στην υλοποίηση του Προγράμματος, οι οποίες θα οφείλονται στην ασυμβατότητα των δικών μας των αντιλήψεων, οι οποίες ελπίζω ότι είναι πιο έγκυρες, αλλά και των αντιλήψεων εκείνων που έχουν ορισμένοι εκπαιδευτικοί.

Δεν σας κρύβω ότι κατά τη διάρκεια των ετών που υπήρξα επιστημονικός υπεύθυνος του προγράμματος έχω συναντήσει εκπαιδευτικούς, συμβούλους και προϊσταμένους, οι οποίοι υιοθετούν απόψεις παρόμοιες με αυτές λόγου χάρη του «μεγάλου» ευρωπαϊού τσιγγανολόγου Grenman, ο οποίος επηρέασε όλες τις επόμενες γενιές των τσιγγανολόγων. Είτε λοιπόν διαβάζει κανείς κείμενα του Grenman είτε ακούει κανείς τον λόγο σύγχρονων παιδαγωγών έχει την αίσθηση ότι η ιστορία επαναλαμβάνεται.

Ειλικρινά, έχω ακούσει πολλές φορές να εκφέρεται άποψη και επί του πρακτέου ότι θα πρέπει, για να διατηρηθεί η πολιτιστική ταυτότητα, να υπάρχει ενθάρρυνση ξεχωριστών σχολείων ή να μην υπάρχει αντίσταση, όταν αυτά γίνονται. Όταν όμως αυτά γίνονται, γίνονται για εντελώς διαφορετικούς λόγους, αλλά η νομιμοποίηση μπορεί να προέλθει από διαφορετική πηγή. Η απόφαση ενός προϊσταμένου να επιτρέψει στην ίδια πόλη ή στο ίδιο χωριό τη δημιουργία δύο διαφορετικών σχολείων και διπλό εκπαιδευτικό δίκτυο έχει συνήθως να κάνει με τις αντιστάσεις της τοπικής κοινωνίας. Πάντως η νομιμοποίηση έρχεται από εντελώς διαφορετική πλευρά και ορισμένες φορές παρουσιάζεται σαν η τελευταία λέξη της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μέσα από την οποία προστατεύεται το διατηρητέο, δηλαδή η γνήσια τσιγγάνικη ταυτότητα.

Έτσι τα δυο άκρα συναντώνται. Αυτά είναι από τη μία η ακραία συντηρητική άποψη περί διαχωρισμού των ομάδων και από την άλλη η άποψη εναντίον του κυρίαρχου και υπέρ του μειονοτικού κώδικα. Το ενδιαφέρον στην περίπτωση μας είναι ότι το αποτέλεσμα είναι το ίδιο και αυτό είναι το «τείχος» στα μυαλά και στις συνειδήσεις και παίρνει τη διάσταση των εκπαιδευτικών πρακτικών, ώστε να φτάσει να χωρίζει σπίτια και μαχαλάδες.

Θέλω να σας πω τώρα για τα κίνητρα και πώς παράγεται αυτός ο λόγος ιδωμένος από την πλευρά των ομιλητών. Όσοι λοιπόν παράγουν τέτοιο λόγο είναι προσανατολισμένοι στην ανταλλακτική αξία αυτού του λόγου, δηλαδή με λίγα λόγια ο λόγος αυτός δεν είναι ανέξοδος. Υπάρχει «αντίδωρο» και πράγματα που υπηρετούνται μέσα από αυτόν τον λόγο και θα έλεγα σύντομα, ξεκινώντας από την διαπίστωση για την πολιτική ενθάρρυνση αυτού του λόγου, ότι σε μια κοινωνία όπου οι πολιτικές παρατάξεις δυσκολεύονται να προτείνουν εναλλακτικές λύσεις διακριτές μεταξύ τους, οι πολιτικοί φορείς διακατέχονται από μια αμηχανία.

Αυτή εντοπίζεται στο γεγονός ότι δεν μπορούν να βρεθούν δείκτες διακριτότητας των πολιτικών φορέων, ώστε να τους διαχωρίσουμε εμείς οι πολίτες και να πειστούμε για την αλλαγή μιας κατάστασης, την οποία ισχυρίζονται ότι θα φέρουν. Υπάρχει δηλαδή ένας ανταγωνισμός στην εύρεση δεικτών διακριτότητας και έτσι εξηγώ το γεγονός ότι ορισμένα πολιτικά πρόσωπα και διάφοροι φορείς παράγουν τέτοιο λόγο περί μειονοτικής ταυτότητας των τσιγγάνων, διότι ένας τέτοιος λόγος παρουσιάζει τον ομιλητή ως ειδικά ευαίσθητο ομιλητή και το κόμμα ως ένα ειδικά ευαίσθητο κόμμα απέναντι σε μια ομάδα ευάλωτη. Έτσι, υπάρχει και μια υπερβολή σε τέτοιες ευαισθησίες και ένας λαϊκισμός εθνοτικός. Όσο πιο συχνά, έντονα και επιθετικά βγαίνει κανείς στο μπαλκόνι και ισχυρίζεται ότι οι τσιγγάνοι είναι μια καταπιεσμένη εθνότητα, ένας λαός περήφανος, που βρίσκεται στο περιθώριο και πρέπει να αναγνωριστεί ως μειονοτική ομάδα, τόσο περισσότερο εμφανίζεσαι σε συγκεκριμένα ακροατήρια ως αντικρατιστής, αριστερός, ευαίσθητος κοινωνικά και προοδευτικός με την έννοια της πολιτισμικότητας. Αυτό μπορεί να γίνει σε επίπεδο πολιτικού φορέα ή σε επίπεδο πολιτικού προσώπου, το οποίο βέβαια μπορεί να ανήκει μέσα στον ίδιο φορέα.

Πέρα από αυτή την κύρια ερμηνεία πιστεύω ότι υπάρχουν δευτερεύουσες ερμηνείες, οι οποίες έχουν σχέση με πεπαλαιωμένες πεποιθήσεις των ομιλητών. Έχω ακούσει Έλληνες παιδαγωγούς και στη Γερμανία και σε άλλες χώρες να υποστηρίζουν την έννοια του γκέτο ρητά και όχι έμμεσα. Δηλαδή, ανοιχτά υποστήριζαν ότι το γκέτο είναι αποδεκτό, διότι εκεί αισθάνεται κανείς «άνετα» πολιτισμικά και γλωσσικά. Και πρέπει να πούμε ότι αυτό ακούγεται από το 1976 και υπάρχουν ακόμη ομάδες που επαναλαμβάνουν την ίδια μελωδία.

Ακόμη και στο Μόναχο που είχαμε μια συζήτηση με τους εκεί φορείς για το αν τα ελληνικά λύκεια του Μονάχου έχουν μια επιτυχημένη εκπαιδευτική πολιτική, και εκεί είδαμε αυτή την έννοια του γκέτο, με αποτέλεσμα τα παιδιά να κάνουν μόνο

τέσσερις ώρες γερμανικά την εβδομάδα. Και όταν ρωτάμε αυτά τα παιδιά τι θα κάνουν, πώς θα «πουλήσουν» αυτή την ελληνική ταυτότητα στην αγορά και πώς θα «ανταλλάξουν» στη γερμανική αγορά τα προσόντα αυτά, τότε τα πράγματα αρχίζουν να γίνονται πιο δύσκολα και δεν υπάρχουν απαντήσεις. Η απάντηση είναι ότι θα σπουδάσουν στην Ελλάδα και έπειτα θα γυρίσουν στην Γερμανία...Να κάνουν όμως τι; Να διδάξουν τους Έλληνες! Βλέπουμε λοιπόν τα αδιέξοδα και ένα φαύλο κύκλο που επικρατεί, με την έννοια αυτή του γκέτο.

Φυσικά υπάρχει και μια τρίτη ερμηνεία και θα κλείσω με αυτή. Είναι η ερμηνεία όσων ασχολούνται ή διεκδικούν ερευνητικά προγράμματα και προγράμματα δράσης κυρίως από κοινοτικούς πόρους και όσων, αφού εγκριθούν αυτά τα προγράμματα, λίγο έως πολύ ελέγχουν κατά πόσο το πρόγραμμα είναι προσαρμοσμένο στο ευρωπαϊκό πλαίσιο σκέψης για τη μειονότητα. Προκειμένου λοιπόν κάποιος να πετύχει την έγκριση ενός προγράμματος είναι υποχρεωμένος είτε πιστεύει είτε όχι να παραγάγει λόγο, όταν συγκροτεί την πρόταση και όταν την παρουσιάζει δημόσια, ο οποίος να είναι συμβατός με τον κυρίαρχο τρόπο σκέψης στα διάφορα κοινοτικά όργανα και κυρίως με όσους αξιολογούν τα προγράμματα αυτά.

Το τρίτο λοιπόν σκέλος εξηγεί κάποια πράγματα αλλά, κατά την άποψή μου, δεν εξηγεί πολλά από αυτά. Νομίζω ότι η πιο ενδιαφέρουσα υπόθεση, στο βαθμό βέβαια που είναι ορθή, είναι η πρώτη, διότι αυτή η υπόθεση περιλαμβάνει και το στοιχείο της «μόδας», το οποίο πρέπει πάντα κανείς να έχει στο μυαλό του σε σχέση με τις επιδιώξεις άλλων παραγόντων στην περιοχή.

Και τώρα για να μη γίνω «συνωμοσιολόγος» και να μου πει κάποιος ότι και εγώ σκέφτομαι τον ξένο δάκτυλο πάντα, ας διαβάσει τις ιστοσελίδες του Αμερικάνικου Υπουργείου Εξωτερικών. Και εκεί θα δει ότι για αυτούς οι τσιγγάνοι στην Ελλάδα είναι μειονότητα. Ευχαριστώ.